

Repertoriul jurisprudenței

CONCLUZIILE AVOCATULUI GENERAL
DOMNUL MICHAL BOBEK
prezentate la 7 noiembrie 2019¹

Cauza C-659/18

VW

[cerere de decizie preliminară formulată de Juzgado de Instrucción No 4 de Badalona (Judecătorul de instrucție nr. 4, Badalona, Spania)]

„Cooperarea judiciară în materie penală – Directiva 2013/48/UE – Articolul 2 – Domeniul de aplicare – Articolul 3 – Dreptul de a avea acces la un avocat – Neprezentarea persoanelor citate în fața instanței – Mandat de arestare național – Derogare temporară – Articolul 8 – Condițiile în care asigurarea asistenței unui avocat poate fi amânată”

I. Introducere

1. Originile profesiei de avocat pot fi identificate în Grecia și Roma antice². Totuși, stabilirea prin *lege* a dreptului de a avea acces la un avocat al persoanelor care fac obiectul unor proceduri penale este o chestiune relativ nouă, care își are începuturile în secolele al XVIII-lea și al XIX-lea³.

2. În prezent, dreptul de a avea acces la un avocat (denumit în anumite sisteme judiciare și „dreptul la consiliere”) în procedurile penale este considerat un element esențial al dreptului la apărare și, în sens mai larg, al dreptului la un proces echitabil⁴. Acesta este consacrat, printre altele, la articolul 47 al doilea paragraf din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene (denumită în continuare „carta”), la articolul 6 paragraful 3 litera c) din Convenția europeană a drepturilor omului (denumită în continuare „CEDO”) și la articolul 14 paragraful 3 litera b) din Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice⁵.

3. În prezenta cauză, Curtea este invitată să determine domeniul de aplicare al dreptului de a avea acces la un avocat în sensul Directivei 2013/48/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 22 octombrie 2013 privind dreptul de a avea acces la un avocat în cadrul procedurilor penale și al procedurilor privind mandatul european de arestare, precum și dreptul ca o persoană terță să fie informată în urma priverii de libertate și dreptul de a comunica cu persoane terțe și cu autorități

1 Limba originală: engleza.

2 A se vedea de exemplu Timberlake, E. W., „Origin and Development of Advocacy as a Profession”, în *Virginia Law Review*, Vol. 9, Nr. 1, 1922, p. 25-40.

3 Summers, S. J., *Fair Trials – The European Criminal Procedural Tradition and the European Court of Human Rights*, Hart Publishing, Oxford, 2007, în special p. 61-96.

4 De exemplu, potrivit jurisprudenței consacrate a Curții Europene a Drepturilor Omului (denumită în continuare „Curtea EDO”), „dreptul oricărui acuzat de a fi apărat în mod efectiv de un avocat [...] se numără printre elementele fundamentale ale procesului echitabil”. A se vedea *inter alia* Curtea EDO, Hotărârea din 13 octombrie 2009, Dayanan împotriva Turciei (CE:ECHR:2009:1013JUD000737703, punctul 30), și Hotărârea din 23 mai 2019, Doyle împotriva Irlandei (CE:ECHR:2019:0523JUD005197917, punctul 67).

5 Adoptat la 16 decembrie 1966 de Adunarea Generală a Națiunilor Unite („Recueil des traités des Nations unies”, vol. 999, p. 171).

consulare în timpul privării de libertate⁶. Întrebarea adresată Curții poate fi rezumată după cum urmează: dreptul de a avea acces la un avocat poate fi amânat până la momentul la care persoana suspectată se înfățișează în instanță în cazul în care nu s-a prezentat atunci când a fost citată de instanță și s-a emis un mandat de arestare (național) pe numele său?

II. Cadrul juridic

A. Dreptul Uniunii

4. Considerentele (12), (19) și (38) ale Directivei 2013/48 au următorul conținut:

„(12) Prezenta directivă stabilește norme minime privind dreptul de a avea acces la un avocat în cadrul procedurilor de executare a unui mandat european de arestare [...]. Prin aceasta, se promovează aplicarea cartei, în special a articolelor 4, 6, 7, 47 și 48, prin dezvoltarea articolelor 3, 5, 6 și 8 din [CEDO], astfel cum au fost interpretate de [Curtea EDO], care, în jurisprudența sa, stabilește periodic standarde cu privire la dreptul de a avea acces la un avocat. Jurisprudența respectivă prevede, printre altele, faptul că caracterul echitabil al procedurilor impune ca o persoană suspectată sau acuzată să poată obține întreaga gamă de servicii legată în mod specific de asistența juridică. În această privință, avocații persoanei suspectate sau acuzate ar trebui să fie în măsură să asigure, fără restricție, aspectele fundamentale ale apărării persoanei respective.

[...]

(19) Statele membre ar trebui să asigure faptul că persoanele suspectate sau acuzate au dreptul de a avea acces la un avocat, fără întârzieri nejustificate în conformitate cu prezenta directivă. [...]

[...]

(38) Statele membre ar trebui să precizeze în mod clar în dreptul lor intern motivele și criteriile pentru orice derogare temporară de la drepturile conferite în temeiul prezentei directive și ar trebui să facă uz în mod restrictiv de aceste derogări temporare. Orice astfel de derogare temporară ar trebui să fie proporțională, strict limitată în timp, să nu se bazeze exclusiv pe tipul sau gravitatea presupusei infracțiuni și să nu aducă atingere caracterului echitabil general al procedurilor. [...]

5. Articolul 1 din Directiva 2013/48 („Obiect”) prevede:

„Prezenta directivă stabilește norme minime privind drepturile persoanelor suspectate și acuzate în procedurile penale și ale persoanelor care fac obiectul procedurilor în temeiul Deciziei-cadru 2002/584/JAI (denumite în continuare «procedurile privind mandatul european de arestare») de a avea acces la un avocat [...]

6. Articolul 2 alineatul (1) din aceeași directivă („Domeniul de aplicare”) prevede:

„Prezenta directivă se aplică persoanelor suspectate sau acuzate în cadrul procedurilor penale din momentul în care li s-a adus la cunoștință de către autoritățile competente ale unui stat membru, prin notificare în mod oficial sau în alt mod, faptul că sunt suspectate sau acuzate de săvârșirea unei infracțiuni, indiferent dacă sunt sau nu lipsite de libertate. Directiva se aplică până în momentul finalizării procedurilor, prin aceasta înțelegându-se stabilirea în mod definitiv că persoana suspectată sau acuzată a săvârșit infracțiunea, inclusiv, dacă este cazul, pronunțarea sentinței și soluționarea oricărei căi de atac.”

⁶ JO 2013, L 294, p. 1.

7. Conform articolului 3 din Directiva 2013/48 („Dreptul de a avea acces la un avocat în cadrul procedurilor penale”):

„(1) Statele membre se asigură că persoanele suspectate sau acuzate au dreptul de a avea acces la un avocat, astfel încât să li se permită persoanelor vizate să își exercite dreptul la apărare în mod practic și eficient.

(2) Persoanele suspectate sau acuzate au dreptul de a avea acces la un avocat fără nicio întârziere nejustificată. În orice caz, persoanele suspectate sau acuzate au dreptul de a avea acces la un avocat începând cu oricare dintre următoarele momente, luându-se în considerare cel care survine primul:

- (a) înainte de a fi interogate de poliție sau altă autoritate de aplicare a legii sau judiciară;
- (b) la desfășurarea unei acțiuni de anchetare sau de strângere de probe de către autoritățile de anchetă sau de către alte autorități competente, în conformitate cu alineatul (3) litera (c);
- (c) fără întârzieri nejustificate după lipsirea de libertate;
- (d) în cazul în care au fost citate să se înfățișeze în fața unei instanțe competente în materie penală, în timp util înainte ca acestea să se înfățișeze în fața respectivei instanțe.

(3) Dreptul de a avea acces la un avocat implică următoarele:

- (a) statele membre asigură faptul că persoanele suspectate sau acuzate au dreptul de a avea întrevederi și de a comunica în mod confidențial cu avocatul care le reprezintă, inclusiv înaintea interogării efectuate de poliție sau o altă autoritate de aplicare a legii sau judiciară;
- (b) statele membre se asigură că persoanele suspectate sau acuzate au dreptul ca avocatul lor să fie prezent și să participe efectiv atunci când sunt interogate. O astfel de participare este în conformitate cu procedurile din dreptul intern, cu condiția ca astfel de proceduri să nu aducă atingere exercitării efective și substanței dreptului vizat. [...];
- (c) statele membre se asigură că persoanele suspectate sau acuzate au dreptul ca avocatul lor să fie prezent cel puțin la următoarele acțiuni de anchetare sau de strângere de probe, în cazul în care acțiunile respective sunt prevăzute în dreptul intern și în cazul în care se impune sau se permite prezența persoanei suspectate sau acuzate la acțiunea în cauză:
 - (i) identificarea suspectilor;
 - (ii) confruntări;
 - (iii) reconstituiri ale unei infracțiuni.

[...]

(5) În circumstanțe excepționale și numai în cursul urmăririi penale, statele membre pot să deroge temporar de la aplicarea alineatului (2) litera (c) atunci când poziția geografică izolată a unei persoane suspectate sau acuzate face imposibilă asigurarea dreptului persoanei de a avea acces la un avocat fără întârzieri nejustificate după lipsirea de libertate.

(6) În circumstanțe excepționale și numai în cursul urmăririi penale, statele membre pot deroga temporar de la aplicarea drepturilor prevăzute la alineatul (3) atunci când și în măsura în care acest lucru este justificat, ținându-se seama de circumstanțele specifice ale cauzei, pe baza unuia sau mai multora dintre următoarele motive imperioase:

- (a) există o necesitate urgentă de a preveni consecințe negative grave pentru viața, libertatea sau integritatea fizică a unei persoane;
- (b) este absolut necesară acțiunea imediată a autorităților de anchetă pentru a preveni periclitarea considerabilă a procedurilor penale.”

8. Articolul 8 alineatul (1) din Directiva 2013/48 („Condiții generale pentru aplicarea derogărilor temporare”) prevede:

„Orice derogare temporară în temeiul articolului 3 alineatele (5) sau (6) [...]:

- (a) este proporțională și nu depășește ceea ce este necesar;
- (b) este strict limitată în timp;
- (c) nu se bazează exclusiv pe gravitatea presupusei infracțiuni; și
- (d) nu aduce atingere caracterului echitabil general al procedurilor.”

B. Dreptul spaniol

9. Conform articolului 24 alineatele (1) și (2) din Constituția spaniolă:

„1. Orice persoană are dreptul la o cale de atac efectivă în fața judecătorilor și a instanțelor în contextul exercitării drepturilor și a intereselor sale legitime și în niciun caz nu poate fi privată de acest drept.

2. De asemenea, orice persoană are dreptul la o instanță de drept comun stabilită prin lege, dreptul la apărare și dreptul de a fi asistată de un avocat, dreptul de a fi informată cu privire la acuzațiile formulate împotriva sa, dreptul la un proces public fără întârzieri nejustificate și cu toate garanțiile, dreptul de a utiliza mijloacele de probă relevante pentru apărarea sa, dreptul de a nu se autoincrimina, dreptul de a nu se declara vinovată și dreptul la prezumția de nevinovăție. [...]”

10. Articolul 118 alineatul (1) din Ley de Enjuiciamiento Criminal („Codul de procedură penală”), astfel cum a fost modificat în anul 2015 și este în vigoare în prezent, prevede:

„Orice persoană care este acuzată de săvârșirea unei fapte penale își poate exercita dreptul la apărare, participând la procedură, indiferent de natura acesteia, din momentul în care este notificată cu privire la existența sa, a fost privată de libertate sau a făcut obiectul oricărei alte măsuri provizorii ori s-a dispus punerea în mișcare a acțiunii penale, scop în care va fi informată fără întârzieri nejustificate cu privire la următoarele drepturi:

[...]

- d) dreptul de a alege în mod liber un avocat, fără a aduce atingere dispozițiilor articolului 527 alineatul (1) litera (a).

[...]”

11. Articolul 527 alineatul (1) din Codul de procedură penală prevede:

„1. În situațiile prevăzute la articolul 509, persoana arestată sau reținută poate fi privată de următoarele drepturi, dacă acest lucru este justificat de împrejurările din cauza respectivă:

a) dreptul de a alege un avocat de încredere;

[...]

d) dreptul persoanei respective sau al avocatului său de a avea acces la dosar, cu excepția elementelor esențiale pentru a putea contesta legalitatea arestării.”

III. Situația de fapt, procedura națională și întrebările preliminare

12. Suspectul din procedura principală (denumit în continuare „suspectul”) a fost supus unui control rutier al poliției din Badalona (Spania). Deoarece avea suspiciuni că permisul de conducere albanez prezentat de suspect nu era autentic, poliția a întocmit, la 20 aprilie 2018, un proces-verbal de constatare privind presupuse infracțiuni de conducere fără permis și fals material în înscrisuri oficiale. La 19 mai 2018, un raport de expertiză cu privire la permisul de conducere a confirmat că actul menționat este „fals”.

13. Prin ordonanța din 11 iunie 2018, Juzgado de Instrucción No 4 de Badalona (Judecătorul de instrucție nr. 4, Badalona, Spania) sesizat în cadrul procedurii penale desfășurate împotriva suspectului a dispus audierea acestuia în prezența unui avocat. Prin urmare, suspectului i-a fost desemnat un avocat din oficiu. Mai multe încercări de citare a suspectului au rămas fără rezultat, ca urmare a faptului că el nu putea fi găsit. În fine, la 27 septembrie 2018, s-a emis pe numele său un mandat de arestare și de aducere în fața instanței.

14. La 16 octombrie 2018, s-a primit prin fax un document de la o avocată care solicita să participe la procedură în numele suspectului și să îi fie comunicate actele procedurale ulterioare. Documentul menționat era însoțit de o împuternicire avocațială în favoarea sa și de acordul avocatului desemnat anterior din oficiu. Aceasta a solicitat de asemenea revocarea mandatului de arestare, menționând că clientul său intenționează să se înfățișeze în instanță de bunăvoie.

15. Totuși, întrucât suspectul nu s-a înfățișat la prima citare și face încă obiectul unui mandat de arestare, Juzgado de Instrucción No 4 de Badalona (Judecătorul de instrucție nr. 4, Badalona) se întreabă dacă, în conformitate cu articolul 118 din Codul de procedură penală, exercitarea dreptului suspectului de a avea acces la un avocat poate fi amânată până la momentul la care mandatul este executat.

16. După cum a subliniat instanța de trimitere și nu a fost contrazisă sub acest aspect de guvernul spaniol în observațiile sale, dispozițiile de drept național relevante au fost interpretate de instanțele naționale în sensul că dreptul de a avea acces la un avocat este condiționat de prezența personală a suspectului. Aceasta înseamnă că un astfel de drept poate fi refuzat atunci când suspectul este absent sau nu poate fi găsit. Potrivit instanței de trimitere, acest principiu a fost stabilit pentru prima dată în Hotărârea nr. 87/1984 din 27 iulie 1984 pronunțată de Tribunal Constitucional (Curtea Constituțională, Spania)⁷ și, în pofida modificării articolului 118 din Codul de procedură penală ca urmare a transpunerii Directivei 2013/48 în dreptul național, el este aplicabil și în prezent. În conformitate cu jurisprudența respectivă, cerința privind necesitatea înfățișării personale este rezonabilă și nu aduce atingere în mod considerabil dreptului la apărare. În esență, prezența

⁷ ES:TC:1984:87.

suspectului este obligatorie având în vedere că poate fi necesară pentru clarificarea faptelor. În plus, o absență care persistă după încheierea fazei de urmărire penală ar obstrucționa justiția întrucât nu ar putea avea loc faza orală a ședinței de judecată și pronunțarea hotărârii. Prin urmare, o absență continuă ar avea ca efect paralizarea procedurii.

17. Instanța de trimitere are îndoieli cu privire la compatibilitatea acestor dispoziții naționale, astfel cum au fost interpretate de instanțele naționale, cu articolul 3 alineatul (2) din Directiva 2013/48 și cu articolul 47 din cartă. În consecință, Juzgado de Instrucción No 4 de Badalona (Judecătorul de instrucție nr. 4, Badalona) a decis să suspende procedura și să adreseze Curții următoarea întrebare preliminară:

„Articolul 47 din [cartă] și în special articolul 3 alineatul (2) din [Directiva 2013/48] trebuie interpretate în sensul că exercitarea dreptului de a avea acces la un avocat poate fi amânată în mod justificat în cazul în care persoana suspectată sau acuzată nu se înfățișează la prima citare a instanței și se emite mandat de arestare național, european sau internațional, accesul la avocat și înfățișarea sa în cauză fiind amânate până la momentul la care aceste mandate sunt executate, iar suspectul este adus în fața instanței cu concursul forței publice?”

18. Guvernul spaniol și Comisia Europeană au depus observații scrise în prezenta procedură.

IV. Analiză

19. Prin întrebarea adresată, instanța de trimitere solicită în esență să se stabilească dacă Directiva 2013/48 și în special articolul 3 alineatul (2) din aceasta, interpretată în lumina articolului 47 din cartă, se opune unei dispoziții naționale sau unei practici judiciare care interpretează dispoziția respectivă potrivit căreia, în cazul în care suspectul nu se înfățișează la prima citare a instanței și se emite un mandat de arestare național, exercitarea dreptului de a avea acces la un avocat poate fi amânată până la momentul la care acest mandat este executat, iar suspectul se înfățișează în instanță.

20. Pentru a răspunde la această întrebare, este necesar mai întâi să stabilim dacă Directiva 2013/48 se aplică în circumstanțe precum cele din litigiul principal (secțiunea A). Apoi, vom analiza domeniul de aplicare al dreptului de a avea acces la un avocat (secțiunea B). În cele din urmă, vom examina derogările temporale potențiale cuprinse în Directiva 2013/48 (secțiunea C).

21. Înainte de a face acest lucru, sunt necesare două clarificări preliminare.

22. În primul rând, întrebările adresate Curții de instanța națională beneficiază de o prezumție de relevanță⁸. Astfel, deși este posibil ca anumite aspecte juridice să nu pară la prima vedere în mod necesar relevante în contextul tuturor faptelor deduse judecății unei instanțe naționale, Curtea, în virtutea principiului bunei-credințe, va trebui să răspundă la întrebarea adresată, cu excepția cazului în care, în circumstanțe mai degrabă extraordinare, această prezumție de relevanță este răsturnată⁹.

23. În al doilea rând, în această privință, dreptul național și interpretarea acestuia de către instanțele naționale vor fi luate în considerare astfel cum au fost enunțate de instanța de trimitere și astfel cum ar putea fi clarificate în continuare de părțile interveniente. În prezenta cauză, izvorul de drept național în discuție pare a fi jurisprudența. În observațiile sale, guvernul spaniol adaugă trimiteri la

⁸ A se vedea recent Hotărârea din 24 octombrie 2018, XC și alții (C-234/17, EU:C:2018:853, punctul 16 și jurisprudența citată).

⁹ A se vedea de exemplu Ordonanța din 5 septembrie 2019, Eli Lilly and Company (C-239/19, nepublicată, EU:C:2019:687).

jurisprudența mai recentă a Tribunal Constitucional (Curtea Constituțională) în materie¹⁰. Deși acest guvern subliniază că, în interpretarea sa dată jurisprudenței respective, amânarea exercitării dreptului de a avea acces la un avocat nu intervine de drept, confirmă în esență că amânarea este posibilă, însă reprezintă o restrângere necesară și proporțională a dreptului la apărare¹¹.

A. Cu privire la aplicabilitatea Directivei 2013/48

24. Domeniul de aplicare al Directivei 2013/48 este definit la articolul 2 alineatul (1) astfel: „Prezenta directivă se aplică persoanelor suspectate sau acuzate în cadrul procedurilor penale din momentul în care li s-a adus la cunoștință de către autoritățile competente ale unui stat membru, prin notificare în mod oficial sau în alt mod, faptul că sunt suspectate sau acuzate de săvârșirea unei infracțiuni, indiferent dacă sunt sau nu lipsite de libertate. [...]”

25. În lumina informațiilor incluse în dosarul cauzei, se pare că în litigiul principal toate condițiile prevăzute de această dispoziție sunt îndeplinite.

26. În primul rând, având în vedere data la care au fost săvârșite faptele din speță și articolul 15 din Directiva 2013/48, nu există nicio îndoială că Directiva 2013/48 este aplicabilă *ratione temporis*.

27. În al doilea rând, Directiva 2013/48 este aplicabilă *ratione personae*. Suspectul este considerat în mod clar „persoană suspectată” în sensul articolului 2 alineatul (1) din Directiva 2013/48 în fața autorităților naționale. El este suspectat că a comis două infracțiuni și, pentru acest motiv, a fost citat să se înfățișeze în instanță. A fost emis un mandat de arestare național împotriva sa. Nu este relevant dacă acest mandat a fost sau nu executat între timp: persoanele suspectate și persoanele acuzate au dreptul la un avocat atunci când „sunt suspectate sau acuzate de săvârșirea unei infracțiuni, indiferent dacă sunt sau nu lipsite de libertate”.

28. În al treilea rând, problema este aplicabilitatea *ratione materiae* a Directivei 2013/48. Pe de o parte, este cert că litigiul aflat pe rolul instanței de trimitere are un caracter *penal*. De asemenea, Curtea a confirmat că, pentru ca directivele care garantează standarde minime în procedurile penale¹², precum Directiva 2013/48, să fie aplicabile, nu se impune existența unei *dimensiuni transfrontaliere* în fiecare cauză dedusă judecării instanței naționale¹³.

29. Pe de altă parte, guvernul spaniol se întreabă dacă suspectului i s-a „adus la cunoștință de către autoritățile competente” în sensul articolului 2 alineatul (1) din Directiva 2013/48 cu privire la faptul că este suspectat sau acuzat de săvârșirea unor infracțiuni. În fapt, acesta a fost citat de mai multe ori de instanță pentru a fi audiat, asistat de un avocat. Totuși, deoarece respectivele citări au rămas fără succes ca urmare a faptului că suspectul nu a putut fi găsit, guvernul spaniol este de părere că suspectul nu a fost *încă informat în mod oficial* de către autorități cu privire la calitatea sa de persoană suspectată, iar pe cale de consecință prevederile Directivei 2013/48 nu au devenit aplicabile.

30. Nu suntem convingși de acest argument.

10 Hotărârea nr. 149/1986 din 26 noiembrie 1986 (ES:TC:1986:149), Hotărârea nr. 198/2003 din 10 noiembrie 2003 (ES:TC:2003:198), Hotărârea nr. 132/2011 din 18 iulie 2011 (ES:TC:2011:132) și Hotărârea nr. 24/2018 din 5 martie 2018 (ES:TC:2018:24).

11 Confirmând astfel indirect considerațiile instanței de trimitere (punctul 16 din prezentele concluzii) în sensul că, deși Codul de procedură penală a fost modificat în 2015, jurisprudența a rămas aparent neschimbată.

12 Curtea a confirmat recent acest aspect în ceea ce privește Directiva 2012/13/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 22 mai 2012 privind dreptul la informare în cadrul procedurilor penale (JO 2012, L 142, p. 1) (a se vedea Hotărârea din 13 iunie 2019, Moro, C-646/17, EU:C:2019:489, punctele 29-37), ale cărei dispoziții au în esență aceeași formulare ca dispozițiile corespunzătoare din Directiva 2013/48.

13 Pentru o imagine de ansamblu asupra instrumentelor în discuție, a se vedea Concluziile noastre prezentate în cauza Moro (C-646/17, EU:C:2019:95, punctele 27-54).

31. În opinia noastră, articolul 2 alineatul (1) din Directiva 2013/48 se concentrează pe *natura* informațiilor, iar nu pe *mijlocul de comunicare* a informațiilor respective. Ceea ce contează este că a existat într-adevăr o decizie oficială sau o altă măsură procedurală impusă de legislația națională, luată de autoritățile competente, adresată persoanei în discuție, care avea ca scop informarea acesteia în sensul că urma să fie considerată persoană suspectată sau acuzată. În schimb, dispoziția amintită nu prevede ca respectivele informații să fie transmise printr-o anumită metodă. Ea prevede în mod expres că o astfel de decizie, odată ce a fost adoptată de autoritățile competente, poate ajunge la această persoană „prin notificare în mod oficial”, dar și „în alt mod”.

32. Presupunem că articolul 2 alineatul (1) urmărește astfel să ajungă la un echilibru între dreptul la apărare al persoanelor, pe de o parte, și nevoia de a proteja integritatea și eficiența urmăririi penale, pe de altă parte. Acesta este motivul pentru care dispoziția în discuție nu impune statelor membre să garanteze dreptul de a avea acces la un avocat *înainte* ca autoritățile competente să decidă să îndeplinească formalitățile pentru informarea persoanei suspectate sau acuzate cu privire la statutul său, chiar dacă există o anchetă în curs care vizează respectiva persoană. Așadar, informațiile obținute de persoana suspectată sau acuzată cu privire la existența unei anchete penale împotriva sa, de exemplu printr-o scurgere de informații sau pe cale neoficială, înainte de orice notificare oficială efectuată de autoritățile competente, nu ar îndeplini condiția prevăzută la articolul 2 alineatul (1) din Directiva 2013/48.

33. Totuși, odată ce autoritățile au acționat pe cale oficială, încercând să informeze persoana în cauză despre faptul că este considerată persoană suspectată sau acuzată, modul în care persoana respectivă ia cunoștință de acest fapt are o relevanță limitată în raport cu chestiunea dacă a dobândit sau nu în mod obiectiv acest statut conform directivei. De exemplu, nu înțelegem motivul pentru care o persoană suspectată, care ia cunoștință de statutul său din presă, de la televiziune sau de pe internet, după ce a constatat ea însăși sau a fost informată cu privire la declarațiile oficiale făcute de autoritățile competente și transmise prin oricare dintre aceste mijloace de informare, ar trebui să fie lipsită de dreptul de a avea acces la un avocat, chiar dacă orice notificare transmisă acesteia în mod oficial de autorități a fost sortită eșecului. Există diferite circumstanțe în care o notificare oficială nu poate ajunge la destinatarul său. Unele dintre aceste circumstanțe pot chiar să nu aibă legătură cu voința persoanei suspectate de a evita procedura de citare și judecata. În toate situațiile respective, autoritățile competente și-au exprimat în mod clar intenția de a trata persoana în cauză ca persoană suspectată sau acuzată, situație de care aceasta a fost înștiințată altfel decât printr-o notificare oficială.

34. Acestea fiind spuse, dorim să subliniem că această interpretare cu privire la momentul de la care Directiva 2013/48 devine aplicabilă nu autorizează și nu validează ignorarea normelor de procedură penală aplicabile comunicării documentelor în procedurile penale, în special cele referitoare la notificarea obligatorie a documentelor scrise. Totuși, având în vedere diversitatea potențială a normelor de drept procesual penal național în această materie, este firesc ca un instrument legislativ cu caracter general al Uniunii să devină aplicabil în funcție de un element de fapt (momentul la care persoana ia efectiv cunoștință de noul său statut), iar nu în funcție de îndeplinirea unei condiții de formă prevăzute de dreptul național.

35. O astfel de interpretare a articolului 2 alineatul (1) din Directiva 2013/48 pare, de asemenea, mai conformă cu jurisprudența Curții EDO potrivit căreia dreptul de a avea acces la un avocat nu depinde de notificarea oficială efectuată de autorități, ci trebuie garantată de la momentul la care situația unei persoane este afectată în mod substanțial¹⁴.

¹⁴ A se vedea în special Curtea EDO, Hotărârea din 19 februarie 2009, Shabelnik împotriva Ucrainei (CE:ECHR:2009:0219JUD001640403, punctul 57), și Hotărârea din 18 februarie 2010, Zaichenko împotriva Rusiei (CE:ECHR:2010:0218JUD003966002, punctul 42).

36. În speță, este cert că (i) suspectul a dobândit calitatea de persoană suspectată în cadrul unei proceduri penale, (ii) autoritățile competente au încercat de mai multe ori să îl informeze cu privire la existența procedurii și (iii) scrisoarea trimisă de avocatul suspectului a fost primită de autorități după citirea acestuia în mod oficial.

37. Astfel, se pare că, suspectul a luat cunoștință efectiv de urmărirea penală altfel decât prin notificarea oficială. Prin urmare, în conformitate cu articolul 2 alineatul (1), o asemenea situație intră în domeniul de aplicare al Directivei 2013/48.

B. Domeniul de aplicare al dreptului de a avea acces la un avocat

38. Următoarea chestiune care trebuie abordată este cea dacă o dispoziție de drept național sau o practică judiciară care permite autorităților naționale, în situația în care persoana suspectată nu se înfățișează după ce a fost citată de instanță și se emite un mandat de arestare național, să amâne exercitarea dreptului de a avea acces la un avocat până la momentul la care acest mandat este executat respectă prevederile articolului 3 din Directiva 2013/48.

39. Articolul 3 alineatul (1) din Directiva 2013/48 stabilește principiul de bază conform căruia persoanele suspectate sau acuzate „au dreptul de a avea acces la un avocat, *astfel încât* să li se permită persoanelor vizate să își exercite dreptul la apărare în *mod practic și eficient*”¹⁵.

40. Acest principiu este precizat, în ceea ce privește *momentul* din cadrul procedurii de la care dreptul amintit trebuie acordat, la articolul 3 alineatul (2) din Directiva 2013/48. Conform prevederii respective, dreptul de a avea acces la un avocat trebuie acordat „fără nicio întârziere nejustificată”¹⁶. Ea continuă apoi cu mențiunea că, în orice caz, acest drept trebuie acordat de la momentul survenirii primului dintr-o listă de patru evenimente clar determinate.

41. Din punctul de vedere al aspectelor relevante în prezenta procedură, este suficient să subliniem că, în conformitate cu litera (a) din această listă, persoanele suspectate sau acuzate au dreptul de a avea acces la un avocat „înainte de a fi interogate de poliție sau altă autoritate de aplicare a legii sau judiciară”. În plus, în conformitate cu litera (d) din această listă, dreptul trebuie acordat atunci când persoanele menționate „au fost citate să se înfățișeze în fața unei instanțe competente în materie penală, în timp util înainte ca acestea să se înfățișeze în fața respectivei instanțe”.

42. Avem impresia că circumstanțele în discuție în litigiul principal se potrivesc perfect cu situația prevăzută la litera (d), poate chiar și cu cea de la litera (a). În fapt, suspectul a fost citat pentru a se prezenta în fața instanței de trimitere – dacă am înțeles corect legislația națională aplicabilă – pentru a i se aduce la cunoștință acuzațiile și/sau pentru a fi audiat de autorități. Tocmai neprezentarea suspectului în pofida citării sale a determinat instanța de trimitere să se întrebe dacă dispoziția de drept național sau jurisprudența relevante sunt compatibile cu dreptul Uniunii.

43. Este adevărat că, astfel cum subliniază guvernul spaniol, conținutul exact al dreptului de a avea acces la un avocat nu este definit în mod exhaustiv în Directiva 2013/48 și este reglementat în mare parte de dreptul intern. În special, articolul 3 alineatul (3) din directivă impune doar ca avocaților să li se permită să participe la o serie de acte de procedură, niciunul dintre aceste acte nefiind efectuat, conform susținerilor guvernului respectiv, în cazul suspectului.

¹⁵ Sublinierea noastră.

¹⁶ Expresia respectivă este de asemenea inclusă în considerentul (19) al Directivei 2013/48.

44. Cu toate acestea, în ceea ce privește situația de fapt din prezenta cauză, nu înțelegem cum o citație prin care i se pune în vedere să se prezinte în fața unei instanțe pentru a fi audiat și, ulterior, un mandat de arestare nu ar intra chiar din momentul în care au fost emise în domeniul de aplicare al articolului 3 alineatul (3) litera (b), conform căruia „statele membre se asigură că persoanele suspectate sau acuzate au dreptul ca avocatul lor să fie prezent și să participe efectiv atunci când sunt interogate”. Însuși scopul celor două măsuri este audierea persoanei respective.

45. Este cu siguranță adevărat că această etapă procesuală particulară a audierii în fața instanței nu avusese încă loc atunci când instanța națională a formulat cererea de decizie preliminară în prezenta cauză. Totuși, se pare că, în conformitate cu practica judiciară națională, este posibil să se refuze avocatului ales de persoana suspectată sau acuzată dreptul de a apărea în numele acelei persoane în vederea audierii în fața instanței¹⁷.

46. În ceea ce privește chestiunea structurală ridicată de guvernul spaniol, este puțin probabil ca lista cuprinsă la articolul 3 alineatul (3) din Directiva 2013/48 să includă în mod definitiv și exhaustiv toate elementele noțiunii de „drept de a avea acces la un avocat”. Astfel cum se precizează în considerentele Directivei 2013/48, persoanele suspectate și persoanele acuzate trebuie în principiu să poată „obține întreaga gamă de servicii legată în mod specific de asistența juridică” [considerentul (12)] și să poată „contacta și consulta în mod liber un avocat și să poată beneficia de *asistența acestuia*” [considerentul (27)]. La rândul lor, avocații acestora „ar trebui să fie în măsură să asigure, *fără restricție*, aspectele fundamentale ale apărării persoanei respective” [considerentul (12)]¹⁸. Acești termeni reflectă în mod clar prevederile articolului 47 al doilea paragraf din cartă, potrivit căruia „orice persoană are posibilitatea de a fi *consiliată, apărută și reprezentată*”¹⁹.

47. În acest context, articolul 3 alineatul (3) literele (a)-(c) din directivă arată mai degrabă ca o simplă ilustrare a ceea ce cu siguranță implică dreptul de a avea acces la un avocat decât ca o enumerare limitativă.

48. În plus, interpretarea Directivei 2013/48 propusă de guvernul spaniol ar fi în contradicție cu jurisprudența Curții EDO. Instanța respectivă a statuat în mod constant că „neprezentarea unui acuzat care a fost citat în mod corespunzător, chiar și fără o justificare, nu îl poate priva de dreptul de a fi apărut de un avocat”²⁰. Prin urmare, o asemenea interpretare nu numai că ar fi contrară garanțiilor minime generale prevăzute la articolul 52 alineatul (3) din cartă, ci ar fi contrară și voinței legiuitorului Uniunii, exprimată în mod specific de instrumentul juridic în cauză. Potrivit considerentului (12) al Directivei 2013/48, aceasta „dezvolt[ă] articolele 3, 5, 6 și 8 din [CEDO], astfel cum au fost interpretate de [Curtea EDO], care, în jurisprudența sa, stabilește periodic standarde cu privire la dreptul de a avea acces la un avocat”.

49. Prin urmare, în conformitate cu articolul 3 alineatele (2) și (3) din Directiva 2013/48, o persoană suspectată aflată într-o situație precum cea din litigiul principal trebuie în principiu să beneficieze de dreptul de a avea acces la un avocat. Acestea fiind spuse, rămâne de examinat dacă Directiva 2013/48 permite statelor membre să deroge de la aceste garanții în circumstanțe precum cele în discuție în litigiul principal.

¹⁷ Trebuie să recunoaștem că acesta este încă un element surprinzător al prezentei cauze, și anume de ce un judecător, preocupat de eficiența și de celeritatea procedurii, nu a putut consimți pur și simplu la schimbarea avocatului desemnat din oficiu de îndată ce persoana citată se prezintă în instanță asistată de un avocat diferit, ales de aceasta. În această privință, trebuie avut în vedere că, potrivit articolului 6 paragraful 3 litera c) din CEDO, orice acuzat trebuie să aibă dreptul „să fie asistat de un apărător ales de el”. Totuși, s-ar putea aminti de asemenea că, în general, există acte procedurale pe care un avocat le poate efectua în numele clientului său chiar înainte ca acel client să se prezinte personal pentru audiere (cum ar fi consultarea dosarului, comunicarea și consultarea cu clientul sau asistarea la orice alte acte de procedură care pot fi efectuate în acea etapă).

¹⁸ Sublinierea noastră.

¹⁹ Sublinierea noastră.

²⁰ A se vedea în acest sens, Curtea EDO, Hotărârea din 22 septembrie 1994, Pelladoah împotriva Țărilor de Jos (CE:ECHR:1994:0922JUD001673790, punctul 40), și Hotărârea din 21 ianuarie 1999 (Van Geysegem împotriva Belgiei, CE:ECHR:1999:0121JUD002610395, punctul 34).

C. Cu privire la derogările temporare

50. Articolul 3 alineatele (5) și (6) din Directiva 2013/48 prevede trei seturi de circumstanțe în care statele membre pot deroga *temporar* de la principiile ilustrate mai sus.

51. Enumerarea are un caracter limitativ. Statele membre nu pot prevedea în dreptul lor național alte derogări decât cele prevăzute în Directiva 2013/48. Dacă statele membre ar avea libertatea de a adăuga alte derogări, dreptul de a avea acces la un avocat prevăzut la articolul 3 ar putea rămâne în mare măsură „teoretic”. Într-adevăr, întrucât directiva nu prevede niciun criteriu, principiu sau limită în această privință, statele membre ar avea un drept de apreciere nelimitat pentru a reduce domeniul de aplicare și conținutul articolului 3. Prin urmare, departe de a atinge o armonizare *minimă*²¹, Directiva 2013/48 ar risca să realizeze doar o armonizare *iluzorie*²².

52. Niciuna dintre cele trei derogări nu pare aplicabilă în prezenta cauză.

53. În primul rând, nu există niciun dubiu că suspectul nu se regăsește în situațiile prevăzute la articolul 3 alineatul (5) sau la articolul 3 alineatul (6) litera (a) din Directiva 2013/48. Prima derogare se referă la situațiile în care „poziția geografică izolată a unei persoane suspectate sau acuzate face imposibilă asigurarea dreptului persoanei de a avea acces la un avocat fără întârzieri nejustificate după lipsirea de libertate”, în timp ce a doua derogare se aplică atunci când „există o necesitate urgentă de a preveni consecințe negative grave pentru viața, libertatea sau integritatea fizică a unei persoane”.

54. De asemenea, este foarte puțin probabil ca circumstanțele din prezenta cauză să corespundă cu cele descrise la articolul 3 alineatul (6) litera (b) din Directiva 2013/48, care se referă la situații în care „este absolut necesară acțiunea imediată a autorităților de anchetă pentru a preveni periclitarea considerabilă a procedurilor penale”.

55. Mai întâi, nu înțelegem de ce acțiunea autorităților într-o situație precum cea a suspectului ar fi atât de urgentă încât nu ar putea fi amânată în niciun caz („acțiunea imediată [...] este absolut necesară”). Mai important, nu este clar modul în care privarea persoanelor suspectate de dreptul de a avea acces la un avocat, cu excepția situațiilor în care ei se prezintă personal, ar putea contribui la prevenirea „periclit[ării] considerabil[e] a procedurilor penale”.

56. Deși Directiva 2013/48 nu definește noțiunea de „periclitare considerabilă” a procedurilor, ea oferă totuși câteva exemple în considerentul (32), în care se referă la „distrugerea sau alterarea probelor esențiale” și „interacțiuni cu martorii”. Având în vedere aceste exemple, articolul 3 alineatul (6) litera (b) din Directiva 2013/48 ar trebui interpretat în sensul că impune existența unui risc plauzibil că, în lipsa unei acțiuni urgente, procedura ar fi periclitată în mod iremediabil ori semnificativ. Cu toate acestea, o simplă întârziere a procedurii nu implică în sine în mod necesar un astfel de risc. Prin urmare, simplul fapt că procedurile sunt împiedicate și încetinite până când persoana suspectată apare în fața instanței (în mod voluntar sau când se execută mandatul de arestare) nu poate fi considerat, în opinia noastră, o „periclitare considerabilă” în sensul prevederii respective.

57. În mod evident, nu subestimăm importanța cerinței ca procedurile penale să se desfășoare în mod eficient, fără întârzieri nejustificate și într-un termen rezonabil. Totuși, acest principiu se aplică tuturor procedurilor penale, iar din cele observate rezultă că nu există niciun element care să justifice o urgență *deosebită* în proceduri precum cele aflate pe rolul instanței de trimitere. Articolul 3

21 A se vedea considerentul (8) al Directivei 2013/48 și articolul 1 din aceasta.

22 Caracterul limitativ al enumerării este confirmat și de istoricul legislativ al directivei (pentru o imagine de ansamblu, a se vedea Cras, S., „The Directive on the Right of Access to a Lawyer in Criminal Proceedings and in European Arrest Warrant Proceedings”, în *Eucrim*, ediția nr. 1, 2014, p. 40-41) și este amintit în doctrina de specialitate (a se vedea, de exemplu, Flore, D., *Droit Pénal Européen*, ed. a 2-a, Larcier, Brussels, 2014, p. 404, Klip, A., *European Criminal Law – An Integrative Approach*, ed. a 3-a, Intersentia, Cambridge, 2016, p. 263, și Covolo, V., „Judicial protection of the right to access a lawyer in the Member States”, în Allegrezza, S., Covolo, V. (eds), *Effective Defence Rights in Criminal Proceedings*, Wolters Kluwer/CEDAM, Milano, 2018, p. 487-493).

alineatul (6) litera (b) din Directiva 2013/48 nu poate fi interpretat în sensul că permite amânarea exercitării dreptului de a avea acces la un avocat de fiecare dată când persoana suspectată sau acuzată împiedică soluționarea cu celeritate a cauzei. Acest lucru ar extinde în mod semnificativ domeniul de aplicare al derogării, într-o manieră care contravine atât formulării, cât și obiectivului dispoziției.

58. „Periclitarea considerabilă” nu poate fi dedusă nici din faptul, sugerat de guvernul spaniol, că prezența persoanei suspectate în fața instanței de trimitere ar putea fi necesară pentru clarificarea faptelor. Ar trebui reamintit că o persoană suspectată sau acuzată are *dreptul de a păstra tăcerea și dreptul de a nu se autoincrimina*²³. În plus, autoritățile din statele membre *au obligația* de a garanta că persoanele suspectate și persoanele acuzate care se află într-o situație precum cea a suspectului din speță sunt *informate* cu promptitudine cu privire la, *inter alia*, dreptul de a păstra tăcerea²⁴.

59. În acest context, suntem oarecum nedumeriți de argumentul principal invocat de guvernul spaniol. Pe de o parte, guvernul susține că amânarea exercitării accesului la un avocat este necesară pentru desfășurarea corectă și cu celeritate a procedurilor penale, deoarece poate fi crucial să se obțină declarații de la persoana respectivă și/sau o posibilă clarificare a faptelor. Pe de altă parte, chiar dacă este obligată să se înfățișeze, persoana respectivă nu este ținută să facă nicio declarație, iar autoritățile competente trebuie să o informeze în acest sens, chiar și în absența avocatului său.

60. În această conjunctură, obiectivul declarat al unei astfel de practici judiciare naționale încetează să semene cu un element crucial pentru desfășurarea (normală) a unei proceduri penale (normale). Pentru a vorbi deschis, acesta începe să semene mult mai mult cu o „monedă de schimb” pentru a impune prezența în fața instanței a persoanelor suspectate sau cu o „recompensă” pentru persoanele suspectate care cooperează.

61. În opinia noastră, o astfel de logică ar fi incompatibilă nu numai cu dispozițiile directivei analizate mai sus, ci și cu drepturile consacrate la articolele 47 și 48 din cartă (dreptul la o cale de atac eficientă și la un proces echitabil, respectiv prezumția de nevinovăție și dreptul la apărare)²⁵. Desigur că nu contrazicem esența principiului moral conform căruia nu trebuie să premiem infractorii. Problema este mai degrabă că acordarea „premiului” în discuție în prezenta cauză, în virtutea formulării destul de clare a articolului 3 alineatul (2) din directivă și a drepturilor garantate de cartă enunțate mai sus, nu este negociabilă.

62. În plus, am sublinia că derogările prevăzute de Directiva 2013/48 trebuie interpretate în mod restrictiv. Acest principiu este enunțat în considerentul (38), potrivit căruia statele membre ar trebui să facă „uz în mod restrictiv” de acele derogări temporare. De asemenea, aceasta rezultă foarte clar din formularea articolului 3 alineatele (5) și (6), potrivit căruia aceste derogări pot fi aplicate doar în „circumstanțe excepționale”²⁶. Avem îndoieli serioase că faptul că o persoană suspectată nu se prezintă în fața unei instanțe, deși a fost citată, poate fi considerat ca dând naștere unor „circumstanțe excepționale”.

23 A se vedea considerentul (32) al Directivei 2013/48. A se vedea de asemenea articolul 7 din Directiva (UE) 2016/343 a Parlamentului European și a Consiliului din 9 martie 2016 privind consolidarea anumitor aspecte ale prezumției de nevinovăție și a dreptului de a fi prezent la proces în cadrul procedurilor penale (JO 2016, L 65, p. 1).

24 A se vedea articolul 3 alineatul (1) din Directiva 2012/13.

25 În acest context, trebuie subliniat că, potrivit considerentului (12) al Directivei 2013/48, aceasta „promovează aplicarea cartei, în special a articolelor 4, 6, 7, 47 și 48”. În această privință, a se vedea Hotărârea din 19 septembrie 2019, *Rayonna prokuratura Lom* (C-467/18, EU:C:2019:765, punctul 37).

26 Acest criteriu se regăsește și în jurisprudența Curții EDO. Conform unei jurisprudențe bine stabilite a acestei instanțe, restrângerile aduse dreptului de a avea acces la un avocat sunt permise numai pentru „motive imperative”. A se vedea de exemplu Curtea EDO, Hotărârea din 27 noiembrie 2008, *Salduz împotriva Turciei* (CE:ECHR:2008:1127JUD003639102, punctul 55). Recent, Curtea EDO a statuat următoarele: „criteriul motivelor imperative este unul strict: având în vedere natura fundamentală și importanța accesului rapid la consiliere juridică [...] restrângerile dreptului de acces la consiliere juridică sunt permise numai în *împrejurări excepționale* [...]”. A se vedea Curtea EDO, Hotărârea din 13 septembrie 2016, *Ibrahim și alții împotriva Regatului Unit* (CE:ECHR:2016:0913JUD005054108, punctul 258). Sublinierea noastră.

63. În plus, articolul 8 alineatul (1) din Directiva 2013/48 prevede printre altele că o derogare temporară „este proporțională și nu depășește ceea ce este necesar”, „este strict limitată în timp” și „nu aduce atingere caracterului echitabil general al procedurilor”²⁷. Chiar dacă o măsură precum cea din litigiul principal ar fi considerată admisibilă în temeiul articolului 3 alineatul (6) litera (b) din Directiva 2013/48, ceea ce nu este cazul, este greu de înțeles cum ar îndeplini toate aceste trei condiții.

64. Având în vedere cele de mai sus, niciuna dintre derogările temporare prevăzute de Directiva 2013/48 nu se aplică într-o situație precum cea în discuție în litigiul principal. Faptul că, după cum subliniază guvernul spaniol, derogarea în cauză nu se aplică automat, ci doar de la caz la caz, nu modifică valoarea de adevăr a afirmației că această derogare nu corespunde niciuneia dintre cele incluse în Directiva 2013/48. Deși nu se poate exclude ca anumite cazuri specifice de aplicare a dispoziției sau a practicii judiciare naționale în discuție în anumite situații deosebit de grave și de urgente să poată îndeplini condițiile articolului 3 alineatul (6) litera (b) din Directiva 2013/48, este în continuare adevărat că domeniul său de aplicare deosebit de extins, astfel cum este demonstrat de prezenta cauză, nu poate fi reconciliat cu litera și cu spiritul Directivei 2013/48.

65. Având în vedere toate cele expuse anterior, suntem de părere că, în temeiul Directivei 2013/48, exercitarea dreptului de a avea acces la un avocat nu poate fi amânată până la executarea unui mandat de arestare și aducerea suspectului în fața instanței pentru motivul că suspectul nu s-a înfățișat după ce a fost citat de instanță.

V. Concluzie

66. Propunem Curții să răspundă la întrebarea preliminară adresată de Juzgado de Instrucción No 4 de Badalona (Judecătorul de instrucție nr. 4, Badalona) după cum urmează:

„Articolul 3 alineatul (2) din Directiva 2013/48/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 22 octombrie 2013 privind dreptul de a avea acces la un avocat în cadrul procedurilor penale și al procedurilor privind mandatul european de arestare, precum și dreptul ca o persoană terță să fie informată în urma privării de libertate și dreptul de a comunica cu persoane terțe și cu autorități consulare în timpul privării de libertate, interpretat în lumina articolelor 47 și 48 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene, se opune unei dispoziții sau unei practici judiciare naționale conform căreia în situația în care persoana suspectată nu se înfățișează la prima citare a instanței și se emite un mandat de arestare național, dreptul de a avea acces la un avocat poate fi amânat până la momentul la care mandatul este executat și persoana suspectată se înfățișează în instanță.”

²⁷ A se vedea de asemenea considerentul (38) al Directivei 2013/48.